

1

ΟΙ ΕΝΝΟΙΕΣ «ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗ» ΚΑΙ «ΣΧΕΤΙΚΗ» ΘΕΣΗ

Μαθαίνω τα κύρια σημεία

Πολλές φορές μάς ενδιαφέρει να ξέρουμε τη θέση ενός ανθρώπου, ενός αντικειμένου, ενός τόπου κτλ.

Σχετική θέση ενός σημείου ονομάζεται η θέση που προσδιορίζεται με τη βοήθεια ενός άλλου σημείου, το οποίο ονομάζεται σημείο αναφοράς.

Απόλυτη θέση ενός σημείου ονομάζεται η θέση που προσδιορίζεται με τη βοήθεια όχι ενός άλλου σημείου, αλλά ενός αντικειμενικού συστήματος αναφοράς.

Η σχετική θέση ενός τόπου βρίσκεται με σημείο αναφοράς κάποιον άλλο τόπο και με τη χρήση των σημείων του ορίζοντα. Η απόλυτη θέση που βρίσκεται με τη βοήθεια του γεωγραφικού πλάτους (δηλαδή της απόστασης από τον Ισημερινό) και του γεωγραφικού μήκους (δηλαδή της απόστασης από τον πρώτο μεσημβρινό) ονομάζεται γεωγραφική θέση ή στίγμα. Το γεωγραφικό πλάτος μπορεί να είναι βόρειο ή νότιο, το γεωγραφικό μήκος ανατολικό ή δυτικό και μετριοούνται σε μοίρες, πρώτα και δεύτερα λεπτά της μοίρας.

Το γεωγραφικό πλάτος και το γεωγραφικό μήκος ονομάζονται γεωγραφικές συντεταγμένες.

Όταν γνωρίζουμε τη γεωγραφική θέση ενός τόπου, ξέρουμε πού ακριβώς βρίσκεται αυτός ο τόπος και πώς μπορεί να εντοπιστεί στον χάρτη, όμως δεν πληροφορούμαστε τίποτε για τη σχέση του τόπου με τον χώρο γύρω από αυτόν.

Από την άλλη πλευρά, όταν γνωρίζουμε τη σχετική θέση ενός τόπου, ξέρουμε τα πάντα για τη σχέση του τόπου με τον χώρο γύρω από αυτόν, όμως δεν πληροφορούμαστε τίποτε για το πού ακριβώς βρίσκεται και πώς μπορεί να εντοπιστεί στον χάρτη.

Μελετώ με ερωτήσεις

1. Τι ονομάζεται σχετική θέση ενός σημείου; Να δοθεί ένα παράδειγμα.

Σχετική θέση ενός σημείου ονομάζεται η θέση που προσδιορίζεται με τη βοήθεια ενός άλλου σημείου, το οποίο ονομάζεται σημείο αναφοράς. Για παράδειγμα, η φράση: «Το σπίτι μου είναι ακριβώς απέναντι από το βιβλιοπωλείο του κυρίου Πέ-

τρου» αφορά τη σχετική θέση του σπιτιού μας, γιατί χρησιμοποιούμε ένα άλλο σημείο, το βιβλιοπωλείο, για να την προσδιορίσουμε.

2. Τι ονομάζεται σχετική θέση ενός τόπου; Να δοθεί ένα παράδειγμα.

Σχετική θέση ενός τόπου ονομάζεται η θέση που προσδιορίζεται με τη βοήθεια ενός άλλου τόπου, το οποίο ονομάζεται σημείο αναφοράς, καθώς και με τη χρήση των σημείων του ορίζοντα. Η σχετική θέση προσδιορίζεται ακόμη καλύτερα αν υπάρχει και η χιλιομετρική απόσταση των δύο τόπων. Για παράδειγμα, η φράση: «Η Πάτρα βρίσκεται 150 χμ. δυτικά της Κορίνθου» αφορά τη σχετική θέση της Πάτρας, γιατί χρησιμοποιούμε έναν άλλο τόπο, την Κόρινθο, για να την προσδιορίσουμε.

3. Τι ονομάζεται απόλυτη θέση ενός σημείου; Να δοθεί ένα παράδειγμα.

Απόλυτη θέση ενός σημείου ονομάζεται η θέση που προσδιορίζεται όχι με τη βοήθεια ενός άλλου σημείου, αλλά ενός αντικειμενικού συστήματος αναφοράς. Για παράδειγμα, η φράση: «Το σπίτι μου είναι βρίσκεται στην οδό Αθηνών 156» αφορά την απόλυτη θέση του σπιτιού μας, γιατί δε χρησιμοποιούμε ένα άλλο σημείο, αλλά ένα αντικειμενικό σύστημα οδών και αριθμών για να την προσδιορίσουμε.

4. Τι ονομάζεται γεωγραφική θέση ενός τόπου; Να δοθεί ένα παράδειγμα.

Γεωγραφική θέση ενός τόπου ονομάζεται η θέση που προσδιορίζεται όχι με τη βοήθεια ενός άλλου τόπου, αλλά με τη χρήση των γεωγραφικών συντεταγμένων. Για παράδειγμα, η φράση: «Ο Βόλος έχει γεωγραφικές συντεταγμένες $39^{\circ} 20' \text{ B} - 23^{\circ} \text{ A}$ » αφορά τη γεωγραφική θέση του Βόλου, γιατί δε χρησιμοποιούμε έναν άλλο τόπο, αλλά το σύστημα των γεωγραφικών συντεταγμένων για να την προσδιορίσουμε.

5. Ποιο είναι το πλεονέκτημα της κάθε θέσης;

Το πλεονέκτημα της σχετικής θέσης ενός τόπου είναι ότι μας πληροφορεί για το πώς αυτός σχετίζεται με τον γύρω του χώρο, ενώ το πλεονέκτημα της γεωγραφικής θέσης είναι ότι μας πληροφορεί για το πού ακριβώς βρίσκεται αυτός ο τόπος και πώς μπορεί να εντοπιστεί στον χάρτη.

6. Ποιο είναι το μειονέκτημα της κάθε θέσης;

Το μειονέκτημα της σχετικής θέσης ενός τόπου είναι ότι δε μας πληροφορεί για το πού ακριβώς βρίσκεται αυτός, ενώ το μειονέκτημα της γεωγραφικής θέσης είναι ότι δε μας πληροφορεί για το πώς αυτός σχετίζεται με τον γύρω του χώρο.

7. Πώς μπορούμε να βρούμε τη γεωγραφική θέση ενός τόπου;

Για να βρούμε τη γεωγραφική θέση ενός τόπου, χρησιμοποιούμε στον χάρτη τις οριζόντιες γραμμές (παράλληλοι), για να βρούμε το πλάτος, το οποίο γράφου-

με πρώτο, και τις κατακόρυφες γραμμές (μεσημβρινοί), για να βρούμε το μήκος, το οποίο γράφουμε μετά το πλάτος. Το γεωγραφικό πλάτος μπορεί να είναι βόρειο ή νότιο, το γεωγραφικό μήκος ανατολικό ή δυτικό και μετριοούνται σε μοίρες, πρώτα και δεύτερα λεπτά της μοίρας.

8. Σε τι γεωγραφικό πλάτος και μήκος εκτείνεται η Ελλάδα;

Η Ελλάδα βρίσκεται βόρεια του Ισημερινού, γι' αυτό σε όλες τις περιοχές της το πλάτος είναι βόρειο. Επίσης, βρίσκεται ανατολικά του Πρώτου Μεσημβρινού, που περνά από το Γκρίνουιτς του Λονδίνου, γι' αυτό σε όλες τις περιοχές της το μήκος είναι ανατολικό.

9. Υπάρχει ένας εύκολος τρόπος για να θυμάται κανείς σε τι αντιστοιχεί το γεωγραφικό πλάτος και σε τι το γεωγραφικό μήκος;

Ναι, υπάρχει. Η λέξη *παράλληλος*, η λέξη *πλάτος* και η λέξη *πρώτα* ξεκινούν από ίδιο γράμμα, το π. Η λέξη *μεσημβρινός*, η λέξη *μήκος* και η λέξη *μετά* επίσης ξεκινούν από ίδιο γράμμα, το μ. Έτσι, εύκολα μπορεί κανείς να συσχετίσει το γεωγραφικό πλάτος με τους παράλληλους και το γεωγραφικό μήκος με τους μεσημβρινούς και ακόμα να γράψει πρώτα το πλάτος και μετά το μήκος στις γεωγραφικές συντεταγμένες.

Απαντώ στο «Συνεργάζομαι στην τάξη» του σχολικού βιβλίου

1. Συνεργαστείτε μεταξύ σας τα παιδιά κάθε θρανίου και προσδιορίστε με τους δύο παρακάτω τρόπους τη θέση του Δημοτικού Θεάτρου της Αλεξανδρούπολης.

1ος τρόπος: Προσδιορίστε τη θέση του ως προς τρία άλλα στοιχεία του χάρτη [...]. Σημειώστε τα αποτελέσματα των παρατηρήσεών σας:

Συμβουλή: Τα τρία στοιχεία του χάρτη που ακολουθούν στο υπόδειγμα απάντησης (Ο.Τ.Ε., Φάρος και Ο.Σ.Ε.) είναι ενδεικτικά. Μπορείς με τον συμμαθητή ή τη συμμαθήτριά σου να χρησιμοποιήσεις αυτά ή να επισημάνεις άλλα.

Α. Το Δημοτικό Θέατρο βρίσκεται κοντά στον Ο.Τ.Ε. και ανατολικά του.

Β. Το Δημοτικό Θέατρο βρίσκεται μακριά από τον Φάρο και βόρειά του.

Γ. Το Δημοτικό Θέατρο βρίσκεται μακριά από τον Ο.Σ.Ε. και δυτικά του.

2ος τρόπος: Παρατηρήστε τα γράμματα και τους αριθμούς που βρίσκονται στα τετράγωνα του χάρτη [...]. Αυτή είναι η απόλυτη θέση του Δημοτικού Θεάτρου.

Το Δημοτικό Θέατρο βρίσκεται στο τετράγωνο Γ2.

2. Παρουσιάστε τα ευρήματά σας στην τάξη.

Συμβουλή: Στη σύντομη συζήτηση που θα διεξαχθεί παρουσιάσε τα αποτελέσματα που βρήκες με τον συμμαθητή ή τη συμμαθήτριά του θρανίου σου.

3. Στην εικόνα 1.3 φαίνεται ο γεωμορφολογικός χάρτης της χώρας μας. Εργαστείτε ανά ομάδες και προσδιορίστε με τους δύο παρακάτω τρόπους τη θέση της Αλεξανδρούπολης.

1ος τρόπος: Προσδιορίστε τη σχετική θέση της ως προς τρία άλλα στοιχεία του χάρτη [...]. Σημειώστε τα αποτελέσματα των παρατηρήσεών σας:

Συμβουλή: Οι τρεις πόλεις που ακολουθούν στο υπόδειγμα απάντησης (Ξάνθη, Λάρισα και Θεσσαλονίκη) είναι ενδεικτικές. Μπορείς με την ομάδα σου να χρησιμοποιήσεις αυτές ή να επισημάνεις άλλες.

A. Η Αλεξανδρούπολη βρίσκεται 90 χμ. νοτιοανατολικά της Ξάνθης.

B. Η Αλεξανδρούπολη βρίσκεται 240 χμ. ανατολικά της Θεσσαλονίκης.

Γ. Η Αλεξανδρούπολη βρίσκεται 300 χμ. βορειοανατολικά της Λάρισας.

2ος τρόπος: Με τη βοήθεια των γεωγραφικών συντεταγμένων που φαίνονται στην εικόνα 1.3, προσδιορίστε τη γεωγραφική θέση της Αλεξανδρούπολης και σημειώστε την παρακάτω (π.χ. η Αθήνα έχει 38° βόρειο γεωγραφικό πλάτος και $23^\circ 40'$ ανατολικό γεωγραφικό μήκος).

Οι γεωγραφικές συντεταγμένες της Αλεξανδρούπολης είναι $40^\circ 51' \text{ B} - 25^\circ 57' \text{ A}$.

4. Κάθε ομάδα να παρουσιάσει στην υπόλοιπη τάξη τα ευρήματά της. Κατόπιν συζητήστε μεταξύ σας όλα τα παιδιά της τάξης ποιος από τους δύο τρόπους προσδιορισμού θέσης (ο 1ος ή ο 2ος) σχετίζεται με άλλα στοιχεία του χώρου και ποιος είναι σαφέστερος.

Συμβουλή: Στη σύντομη συζήτηση που θα διεξαχθεί παρουσιάσε τα αποτελέσματα που βρήκες με την ομάδα σου. Μπορείς να γνωρίζεις ότι με άλλα στοιχεία του χώρου σχετίζεται ο 1ος τρόπος (η σχετική θέση), ενώ σαφέστερος είναι ο 2ος (η γεωγραφική θέση).

Απαντώ στο «Αξιολογώ τι έμαθα» του σχολικού βιβλίου

1. α - Σ, β - Γ, γ - Α, δ - Σ.

2. Θα ισχύουν τα εξής:

Θέση	Πλεονέκτημα	Μειονέκτημα
Γεωγραφική	Επιτρέπει τον ακριβή προσδιορισμό της θέσης ενός τόπου.	Δεν πληροφορεί για τη σχέση ενός τόπου με τον χώρο γύρω από αυτόν.
Σχετική	Παρέχει πολλές πληροφορίες για το πώς σχετίζεται ένας τόπος με τον χώρο γύρω από αυτόν.	Δε χρησιμεύει στον ακριβή προσδιορισμό της θέσης ενός τόπου.

Ελέγχω τι έμαθα

- Χαρακτήρισε τις παρακάτω προτάσεις με το γράμμα (Σ), αν είναι σωστές, και με το γράμμα (Λ), αν είναι λανθασμένες:
  - Η φράση «στην τάξη μου κάθομαι δύο θρανία πίσω από το θρανίο του Κώστα» αφορά απόλυτη θέση.
  - Η σχετική θέση ενός τόπου καθορίζεται με πόλεις, βουνά, ποτάμια κ.ά.
  - Λέγοντας σε κάποιον ότι μένεις στη Λάρισα και στην οδό Αχιλλέως 34, τον ενημερώνεις για τη σχετική θέση σου.
  - Δύο διαφορετικοί τόποι είναι δυνατό να έχουν τις ίδιες ακριβώς γεωγραφικές συντεταγμένες.
- Ένα καράβι κινδυνεύει κάπου στον Ατλαντικό Ωκεανό. Πώς πρέπει να ενημερώσει για το πού βρίσκεται; Χρησιμοποιώντας τη σχετική του θέση με σημείο αναφοράς κάποιο άλλο καράβι που τυχαίνει να περνά πιο μακριά του ή με γεωγραφικές συντεταγμένες; Δικαιολόγησε την επιλογή σου.
- Ο ταχυδρομικός κώδικας που χρησιμοποιείται στην αλληλογραφία συνδέεται με τη σχετική ή με την απόλυτη θέση ενός τόπου;

2

Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΗΣ ΣΧΕΤΙΚΗΣ ΘΕΣΗΣ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΑΝΘΡΩΠΟΥΣ

Μαθαίνω τα κύρια σημεία

Η γεωγραφική θέση ενός τόπου είναι ιδιαίτερα χρήσιμη για τον ακριβή εντοπισμό του, όμως η χρησιμότητά της σταματά εκεί.

Αντίθετα με τη γεωγραφική, η σχετική θέση δε μας παρέχει αυτή τη δυνατότητα, όμως είναι πολύ πιο χρήσιμη στην καθημερινή ζωή. Αυτό συμβαίνει γιατί με τη βοήθεια της σχετικής θέσης μπορούμε να αντιληφθούμε τις δυνατότητες ενός τόπου, το πώς συνδέεται με τον γύρω του χώρο κ.ά. κι αυτή η γνώση μάς βοηθά να παίρνουμε αποφάσεις είτε απλές είτε και πιο σημαντικές.

Μελετώ με ερωτήσεις

1. Τι ισχύει για τη χρησιμότητα της γεωγραφικής θέσης; Να δοθούν παραδείγματα.

Η γεωγραφική θέση είναι χρήσιμη στο να μας παρέχει πληροφορίες:

- για το πού ακριβώς βρίσκεται ένας άνθρωπος, ένας τόπος κτλ. Για παράδειγμα, μας δίνει τη δυνατότητα να ξέρουμε το ακριβές στίγμα της Ακρόπολης.
- για τον χώρο που καταλαμβάνει ένας τόπος. Για παράδειγμα, μας δίνει τη δυνατότητα να ξέρουμε τα ακριβή όρια της Ελλάδας βόρεια, νότια, δυτικά και ανατολικά, καθώς και τις γεωγραφικές συντεταγμένες των ακρότατων σημείων της, όπως π.χ. της Γαύδου.

Η χρησιμότητά της όμως περιορίζεται μόνο σ' αυτό και δεν μπορεί να χρησιμοποιηθεί στη λήψη επαγγελματικών ή άλλων καθημερινών μας επιλογών.

2. Τι ισχύει για τη χρησιμότητα της σχετικής θέσης; Να δοθούν παραδείγματα.

Η γεωγραφική θέση είναι χρήσιμη στο να μας παρέχει:

- πληροφορίες για τις δυνατότητες που δίνει ένας τόπος στους ανθρώπους. Για παράδειγμα, αν μία πόλη είναι στο νότιο τμήμα της χώρας μας και παραλιακά, καταλαβαίνουμε ότι έχει πιο ήπιο και φιλικό κλίμα από μία ορεινή πόλη, η οποία βρίσκεται στο βόρειο τμήμα της Ελλάδας.

- πληροφορίες για τις δραστηριότητες που μπορούν να αναπτυχθούν σε έναν τόπο. Για παράδειγμα, ένας μεγάλος οδικός άξονας είναι πιθανότερο ότι θα σχεδιαστεί να περνά κοντά από μία πεδινή πόλη και όχι από μία ορεινή, ενώ ένα μεγάλο ξενοδοχείο θα ανεγερθεί σε μία παραθαλάσσια περιοχή και όχι στο εσωτερικό της.
- κατατοπιστικές πληροφορίες, που μας βοηθούν να λάβουμε αποφάσεις στην καθημερινή μας ζωή. Για παράδειγμα, κάποιος μπορεί να επιλέξει την αγορά κατοικίας του με κριτήριο το να είναι αυτή κοντά στην εργασία του.

3. Ποιες είναι πέντε πληροφορίες για την Ελλάδα, τις οποίες μπορούμε να λάβουμε από τη γνώση της σχετικής της θέσης;

Πέντε πληροφορίες για την Ελλάδα, τις οποίες μπορούμε να λάβουμε από τη γνώση της σχετικής της θέσης, είναι, μεταξύ άλλων, οι εξής:

1. Βρίσκεται στο νοτιοανατολικό τμήμα της Ευρώπης, άρα είναι μια ευρωπαϊκή χώρα.
2. Απέχει περίπου ίση απόσταση από τον Ισημερινό και τον Βόρειο Πόλο, άρα έχει εύκρατο κλίμα.
3. Αν και ευρωπαϊκή χώρα, βρίσκεται πολύ κοντά στην Ασία και στην Αφρική, άρα αποτελεί χώρα με αυξημένη σημασία για την περιοχή.
4. Βρέχεται από τη Μεσόγειο, άρα έχει εμπορικές και πολιτιστικές ανταλλαγές με τα άλλα μεσογειακά κράτη.
5. Βρίσκεται στην ανατολική Μεσόγειο και από τα πελάγη της περνούν οι θαλάσσιοι δρόμοι που ενώνουν τη Μεσόγειο με τον Εύξεινο Πόντο. Επομένως έχει επαφές και κοινά συμφέροντα με τις παρευξινίες χώρες κτλ.

4. Ποιες είναι πέντε πληροφορίες για έναν τόπο, τις οποίες μπορούμε να λάβουμε από τη γνώση της σχετικής του θέσης;

Πέντε πληροφορίες για έναν τόπο, τις οποίες μπορούμε να λάβουμε από τη γνώση της σχετικής του θέσης, είναι, μεταξύ άλλων, οι εξής:

1. Το κλίμα του.
2. Το ανάγλυφό του.
3. Αν βρίσκεται κοντά σε ποταμό ή λίμνη.
4. Αν βρίσκεται κοντά σε μεγάλα οδικά ή σιδηροδρομικά δίκτυα.
5. Αν είναι παραθαλάσσιος ή όχι κτλ.

5. Ποιες είναι πέντε πληροφορίες για ένα ζήτημα της καθημερινής μας ζωής, π.χ. για την αγορά ενός διαμερίσματος, τις οποίες μπορούμε να λάβουμε από τη γνώση της σχετικής του θέσης και να επηρεάσουν την απόφασή μας;

Πέντε πληροφορίες για ένα ζήτημα της καθημερινής μας ζωής, π.χ. για την αγορά ενός διαμερίσματος, τις οποίες μπορούμε να λάβουμε από τη γνώση της σχετικής του θέσης και να επηρεάσουν την απόφασή μας, είναι, μεταξύ άλλων, οι εξής:

- αν είναι κοντά στην εργασία των γονέων
- αν υπάρχει πάρκο ή χώρος πρασίνου στην περιοχή
- ο προσανατολισμός του (αν η πρόσοψη είναι προς την ανατολή, τον νότο κτλ.)
- αν είναι κοντά σε σχολείο για τα παιδιά
- αν είναι κοντά σε σταθμό του μετρό ή στάση λεωφορείου κτλ.

Απαντώ στο «Συνεργάζομαι στην τάξη» του σχολικού βιβλίου

1. Εργαστείτε ανά ομάδες. Στον πίνακα 28.5 αναγράφονται [...] χάρτη της Ελλάδας.

Συμβουλή: Η πρωτεύουσα νομού που ακολουθεί στο υπόδειγμα απάντησης (Ναύπλιο) είναι ενδεικτική. Μπορείς με την ομάδα σου να χρησιμοποιήσεις αυτή ή να επισημάνεις άλλη.

- Προσδιορίστε και σημειώστε τη γεωγραφική θέση της.

Επιλέγουμε το Ναύπλιο. Η γεωγραφική του θέση είναι $37^{\circ} 30' B - 22^{\circ} 50' A$.

- Προσδιορίστε τη σχετική θέση της ως προς τρία άλλα στοιχεία του χάρτη (ποτάμια, λιμάνια, αεροδρόμια, θάλασσα, βουνά, οδικό δίκτυο, άλλες πόλεις κτλ.):

Ενδεικτικά:

A. Είναι παραθαλάσσια πόλη, στα παράλια του Αργολικού κόλπου.

B. Βρίσκεται 90 χμ. νοτιοδυτικά της Αθήνας.

Γ. Βρίσκεται πολύ κοντά στο αρχαίο θέατρο Επιδαύρου.

- Με βάση τη σχετική θέση της πόλης, συζητήστε στην ομάδα για το κλίμα της, τις δυνατότητες που προσφέρει στους κατοίκους της, τις οικονομικές δραστηριότητες που μπορεί να αναπτύσσονται σ' αυτήν κτλ.

Το Ναύπλιο βρίσκεται σε πολύ κοντινή απόσταση από την Αθήνα και σε πεδινή περιοχή, διαθέτει όμορφες θάλασσες, ήπιο κλίμα, φυσικές ομορφιές και είναι πολύ κοντά σε σημαντικούς αρχαιολογικούς χώρους. Είναι αναμενόμενο ότι έχει αναπτυγμένη οικονομία, ιδιαίτερα από αγροτικές δραστηριότητες και τουρισμό.

- Κατά τη γνώμη σας, για την επισήμανση των χαρακτηριστικών της πόλης ήταν πιο χρήσιμη η γνώση της γεωγραφικής ή της σχετικής θέσης της;

Πιο χρήσιμη ήταν η γνώση της σχετικής θέσης του Ναυπλίου.

2. Διαβάστε τις δύο αγγελίες που ακολουθούν. Συζητήστε μεταξύ σας στην ομάδα:

- Ας υποθεθεί ότι κάποιος ενδιαφέρεται [...] είτε μια άσκοπη επίσκεψη;

Περισσότερες και πιο χρήσιμες πληροφορίες παρέχει η αγγελία Β.

- Με ποια θέση (απόλυτη ή σχετική) συνδέεται η αγγελία Α; Με την απόλυτη.

- Με ποια θέση (απόλυτη ή σχετική) συνδέεται η αγγελία Β; Με τη σχετική.

3. Κάθε ομάδα να παρουσιάσει στην τάξη τα συμπεράσματά της.

Συμβουλή: Στη σύντομη παρουσίαση που θα διεξαχθεί παρουσίασε τα συμπεράσματα της ομάδας σου. Αξίζει να αναφέρεις ότι η σχετική θέση είναι πιο χρήσιμη για την καθημερινή μας ζωή, γιατί μας προσφέρει πληροφορίες που είναι καθοριστικές στο να πάρουμε αποφάσεις.

Απαντώ στο «Αξιολογώ τι έμαθα» του σχολικού βιβλίου

- 1 - β, 2 - δ, 3 - α, 4 - γ.
2. Το μεγαλύτερο μέρος των εισοδημάτων των κατοίκων της θα προέρχεται από τον τουρισμό, αφού έχει μεγάλες αμμώδεις παραλίες, καθώς και από γεωργικά προϊόντα, αφού είναι κτισμένη στο άκρο μιας εύφορης πεδιάδας.

Ελέγχω τι έμαθα

1. Να αναφέρεις πέντε πληροφορίες που μπορούμε να λάβουμε από τη γνώση της σχετικής θέσης της Ελλάδας.
2. Χρησιμοποίησε τα γράμματα (Σ) για τη σχετική, (Α) για την απόλυτη και (Γ) για τη γεωγραφική θέση, προκειμένου να χαρακτηρίσεις ποια είναι η θέση που πρέπει να είναι γνωστή σε καθεμιά από τις παρακάτω περιπτώσεις:
  - α. Θέλουμε να στείλουμε ένα γράμμα σε έναν συγγενή μας.
  - β. Ο πιλότος ενός αεροπλάνου πραγματοποιεί μία πτήση προς έναν προορισμό.
  - γ. Ένα αυτοκίνητο έχει κλαπεί και γίνεται προσπάθεια εντοπισμού του.
  - δ. Μία κατασκευαστική εταιρεία θέλει να αποφασίσει μεταξύ δύο περιοχών για το πού θα ανεγερθεί ένα νέο μεγάλο ξενοδοχείο.
3. Να αναφέρεις τρία παραδείγματα από την καθημερινή ζωή, όπου η γνώση της σχετικής θέσης είναι πολύ χρήσιμη.

3

ΜΕΛΕΤΩΝΤΑΣ ΜΕ ΧΑΡΤΕΣ ΤΗ ΘΕΣΗ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ ΣΤΟΝ ΚΟΣΜΟ

Μαθαίνω τα κύρια σημεία

Χάρτης είναι η απεικόνιση μίας περιοχής, μεγάλης ή μικρής, σε σχέδιο. Ο χάρτης αποτελεί ένα πολύ χρήσιμο εργαλείο για τη μελέτη ενός τόπου.

Ανάλογα με το θέμα τους και τις πληροφορίες που παραθέτουν, οι χάρτες διακρίνονται σε δύο μεγάλες κατηγορίες, στους γενικούς και στους θεματικούς. Γενικοί ονομάζονται οι πολιτικοί και γεωμορφολογικοί χάρτες που ταυτόχρονα πληροφορούν για πολλά θέματα, ενώ θεματικοί ονομάζονται οι χάρτες που πληροφορούν για ένα μόνο θέμα.

Με τη μελέτη κατάλληλων χαρτών, τόσο γενικών όσο και θεματικών, μπορούμε να έχουμε πολλές πληροφορίες για τη θέση της Ευρώπης στον κόσμο. Δηλαδή, αν είναι κοντά ή μακριά από άλλες ηπείρους, αν είναι κοντά στον Ισημερινό ή σε κάποιον Πόλο και ποιον, αν έχει μεγάλη ή μικρή έκταση σε σχέση με άλλες ηπείρους, κοντά σε ποιον από τους ωκεανούς βρίσκεται κ.ά.

Μελετώ με ερωτήσεις

1. Τι είναι χάρτης και πώς χρησιμοποιούμε τους χάρτες;

Χάρτης είναι η απεικόνιση μίας περιοχής, μεγάλης ή μικρής, σε σχέδιο. Με δεδομένο ότι ο χάρτης αποτελεί ένα πολύ χρήσιμο εργαλείο για τη μελέτη ενός τόπου, χρησιμοποιούμε τους χάρτες για να λαμβάνουμε πληροφορίες που αφορούν:

- τη γεωγραφική θέση των σημείων του χώρου (π.χ. πού βρίσκεται μια πόλη, ένα βουνό κ.ά.).
- τα φαινόμενα και τις λειτουργίες που συμβαίνουν σε έναν χώρο (π.χ. αν υπάρχει λιμάνι σε μια περιοχή, ποιες πόλεις είναι μεγάλες και ποιες μικρές κ.ά.).
- τις σχέσεις μεταξύ της θέσης ενός σημείου και των φαινομένων (π.χ. το ανάγλυφο μιας περιοχής καθορίζει από πού θα περάσει ο δρόμος).

2. Σε ποιες μεγάλες κατηγορίες κατατάσσονται οι χάρτες και με ποιο κριτήριο;

Οι χάρτες, με κριτήριο κατάταξης το είδος των πληροφοριών που παρέχουν, κατατάσσονται σε δύο μεγάλες κατηγορίες:

- στους τοπογραφικούς ή γενικούς, οι οποίοι απεικονίζουν το φυσικό (π.χ. βουνά, λίμνες κ.ά.) και το ανθρωπογενές περιβάλλον (π.χ. πόλεις, δρόμους κ.ά.) και διακρίνονται αντίστοιχα σε γεωμορφολογικούς και σε πολιτικούς χάρτες.
- στους θεματικούς ή ειδικούς, οι οποίοι παρουσιάζουν την κατανομή ενός φαινομένου στον χώρο (π.χ. οι κλιματικές περιοχές μιας χώρας, η κατανομή του πληθυσμού στην Ευρώπη κ.ά.) και διακρίνονται σε ποσοτικούς (όταν παρατίθενται και αριθμητικά δεδομένα) και σε ποιοτικούς.

3. Πώς συνδέεται η γνώση της θέσης της Ευρώπης στον κόσμο με τη μελέτη των χαρτών;

Συνδέεται καθοριστικά, γιατί με τη μελέτη των χαρτών μπορούμε, εύκολα και γρήγορα, να λάβουμε πολλές πληροφορίες για τη θέση της Ευρώπης στον κόσμο.

4. Ποιες πληροφορίες που συνδέονται με τη θέση της Ευρώπης στον κόσμο μπορούμε να λάβουμε με τη μελέτη των χαρτών;

Μερικές πληροφορίες που συνδέονται με τη θέση της Ευρώπης στον κόσμο και μπορούμε να τις λάβουμε με τη μελέτη των χαρτών είναι, μεταξύ άλλων, οι εξής:

- Η ηπειρωτική Ευρώπη εκτείνεται από 36° έως 71° βόρειο πλάτος και από 9° δυτικό έως 66° ανατολικό μήκος (αυτές οι συντεταγμένες προσδιορίζουν τη γεωγραφική θέση της ηπείρου).
- Αποτελεί συνέχεια της Ασίας και βρίσκεται προς τα δυτικά της.
- Βρίσκεται βόρεια της Αφρικής και πολύ κοντά της.
- Η έκτασή της είναι μικρή σε σχέση με άλλες ηπείρους.
- Όριά της με την Ασία είναι η οροσειρά των Ουραλίων, η Κασπία Θάλασσα, η οροσειρά του Καυκάσου, ο Εύξεινος Πόντος και τα Στενά Ελλησπόντου-Βοσπόρου. Όριά της με την Αφρική αποτελούν η Μεσόγειος Θάλασσα και ο Πορθμός του Γιβραλτάρ.
- Βρίσκεται σε σχετικά μικρή απόσταση από την Αμερική, αλλά σε πολύ μεγάλη από την Ωκεανία και την Ανταρκτική.
- Περιβρέχεται από αρκετές θάλασσες και στα δυτικά της είναι ο Ατλαντικός Ωκεανός.
- Το μεγαλύτερο τμήμα της απέχει αρκετά, τόσο από τον Ισημερινό όσο και τον Βόρειο Πόλο.
- Ακόμα και οι πιο απομακρυσμένες περιοχές της απέχουν σχετικά μικρή απόσταση από τη θάλασσα (μικρότερη από 1.000 χμ.).
- Βρίσκεται ανάμεσα στην Αμερική, την Ασία και την Αφρική, αποτελώντας «σταυροδρόμι» ηπείρων.

5. Σε ποιο συμπέρασμα μας οδηγεί ο συνδυασμός πληροφοριών για τη θέση της Ευρώπης, τις οποίες συγκεντρώνουμε με τη μελέτη των χαρτών;

Το συμπέρασμα στο οποίο μας οδηγεί ο συνδυασμός πληροφοριών για τη θέ-

ση της Ευρώπης, τις οποίες συγκεντρώνουμε με τη μελέτη των χαρτών, είναι πως αυτή η ήπειρος διαθέτει πλήθος πλεονεκτημάτων για τον άνθρωπο.

Απαντώ στο «Συνεργάζομαι στην τάξη» του σχολικού βιβλίου

1. Παρατηρήστε για λίγο την Ευρώπη, την ήπειρο στην οποία ζούμε, στο χαρτονόμισμα της εικόνας 3.1.

- Καλύψτε με το χέρι σας την εικόνα [...], να σχεδιάσετε το περίγραμμά της στο δεξιό λευκό πλαίσιο.

Συμβουλή: Θα κάνεις ένα επιτυχημένο σχέδιο αν προσέξεις ότι η Ευρώπη έχει μία μύτη προς τα κάτω και αριστερά, όπως φαίνεται στο χαρτονόμισμα που αντιστοιχεί στην Ιβηρική Χερσόνησο, ενώ έχει και τρεις μεγάλες χερσονήσους, μία προς τα πάνω, κοντά στους αριθμούς του χαρτονομίσματος, και δύο κάτω, όπου είναι και η χώρα μας.

- Ποιο γεωμετρικό σχήμα σάς θυμίζει το περίγραμμα της Ευρώπης; Τρίγωνο, τετράγωνο ή παραλληλόγραμμο;

Τρίγωνο.

2. Αφού πλέον σχεδιάσατε την ήπειρό μας, γνωρίστε την καλύτερα! [...]. Κάθε ομάδα να επιλέξει και να υλοποιήσει μία από τις εργασίες που ακολουθούν. 1η εργασία: Μελετώντας τον παγκόσμιο χάρτη [...], προσδιορίστε δηλαδή τη γεωγραφική της θέση.

Σημειώστε το αποτέλεσμα των παρατηρήσεών σας:

Η Ευρώπη εκτείνεται από περίπου 35° Β έως περίπου 70° Β γεωγραφικό πλάτος.

Η Ευρώπη εκτείνεται από περίπου 10° Δ έως περίπου 70° Α γεωγραφικό μήκος.

2η εργασία: Μελετώντας τον παγκόσμιο χάρτη [...], τα οποία μπορούν να χρησιμοποιηθούν ως σημεία αναφοράς για τη θέση της Ευρώπης.

Συμβουλή: Τα τρία στοιχεία του χάρτη που ακολουθούν στο υπόδειγμα απάντησης (Αφρική, Ειρηνικός Ωκεανός και Ωκεανία) είναι ενδεικτικά. Μπορείς με την ομάδα σου να χρησιμοποιήσεις αυτά ή να επισημάνεις άλλα.

Σημεία αναφοράς:

Α. Αφρική.

Β. Ειρηνικός Ωκεανός.

Γ. Ωκεανία.

Προσδιορίστε κατόπιν τη σχετική θέση της Ευρώπης ως προς αυτά:

- A. Η Ευρώπη βρίσκεται πολύ κοντά στην Αφρική και βόρειά της.
 B. Η Ευρώπη βρίσκεται πολύ μακριά από τον Ειρηνικό Ωκεανό.
 Γ. Η Ευρώπη βρίσκεται πολύ μακριά από την Ωκεανία.

3η εργασία: Συνδυάζοντας τον παγκόσμιο χάρτη [...]. Σημειώστε τι την ενώνει και τι τη χωρίζει από αυτές (π.χ. βουνά, θάλασσες, πορθμοί κ.ά.).

Συμβουλή: Επειδή η Ευρώπη αποτελεί συνέχεια της Ασίας, παρατήρησε στον χάρτη 3.2 το χρώμα της και αναζήτησε στον χάρτη 1 β.2 ποια γεωμορφολογικά στοιχεία (βουνά, οροσειρές, θάλασσες κτλ.) τη χωρίζουν από την Ασία.

Η Ευρώπη βρίσκεται πολύ κοντά στην Αφρική, από την οποία τη χωρίζει η Μεσόγειος Θάλασσα και ο Πορθμός του Γιβραλτάρ.

Η Ευρώπη βρέχεται από τον Ατλαντικό Ωκεανό και βρίσκεται στο βορειοδυτικό τμήμα του.

Η Ευρώπη αποτελεί συνέχεια της Ασίας, από την οποία τη χωρίζουν ο Εύξεινος Πόντος, η Κασπία Θάλασσα, ο Ελλήσποντος και ο Βόσπορος, ενώ τα Ουράλια Όρη και ο Καύκασος αποτελούν τα όριά της από την ξηρά.

4η εργασία:

α. Παρατηρώντας τον παγκόσμιο χάρτη της εικόνας 3.2, επισημάνετε τα ημισφαίρια στα οποία κυρίως εκτείνεται η Ευρώπη.

Η Ευρώπη βρίσκεται στο βόρειο ημισφαίριο και, με εξαίρεση ένα μικρό της τμήμα, στο ανατολικό.

β. Παρατηρήστε τον χάρτη της εικόνας 3.3.

• Τι μέρος της Ευρώπης βρίσκεται μέσα στην πολική ζώνη; Μικρό ή μεγάλο;

Ελάχιστο μέρος.

• Τι μέρος της Ευρώπης βρίσκεται μέσα στην τροπική ζώνη; Μικρό ή μεγάλο;

Καθόλου.

γ. Σε ποιον γενικό τύπο κλίματος ανήκει η Ευρώπη; Στον τροπικό, τον εύκρατο ή τον πολικό;

Η Ευρώπη έχει εύκρατο κλίμα.

3. Κάθε ομάδα να παρουσιάσει επιγραμματικά στην τάξη τα αποτελέσματα των παρατηρήσεών της.

Συμβουλή: Ανάλογα με την εργασία που αναλάβατε με την ομάδα σου, ενημέρωσε τα υπόλοιπα παιδιά της τάξης –πρέπει να λάβεις υπόψη σου ότι δεν εργάστηκαν στην ίδια εργασία– για τα ευρήματά σας.

4. Συνδυάζοντας τις πληροφορίες που αντλήσατε [...], ποια πλεονεκτήματα μπορεί να προκύπτουν για τους κατοίκους της Ευρώπης.

Συμβουλή: Πλεονεκτήματα που μπορείς να αναφέρεις είναι το εύκρατο κλίμα της, το γεγονός πως βρίσκεται ανάμεσα στις τρεις μεγαλύτερες ηπείρους του πλανήτη και πολύ κοντά τους, ότι όλες οι περιοχές της δεν απέχουν πολύ από τη θάλασσα κ.ά.

Απαντώ στο «Αξιολογώ τι έμαθα» του σχολικού βιβλίου

1. α - Εύκρατο, β - Μικρή, γ - Ασία, δ - Ατλαντικός.
2. α - Λ, β - Σ, γ - Σ, δ - Λ.

Ελέγχω τι έμαθα

1. Σε ποιες κατηγορίες κατατάσσονται οι χάρτες και με ποιο κριτήριο;
2. Να αναφέρεις πέντε πληροφορίες που αφορούν τη θέση της Ευρώπης σε σχέση με ηπείρους και ωκεανούς.
3. Χαρακτήρισε τα παρακάτω όρια της Ευρώπης χρησιμοποιώντας τα γράμματα (Σ) για όσα αφορούν την Ασία και (Φ) για όσα αφορούν την Αφρική.

α. Ουράλια Όρη	☐
β. Καύκασος	☐
γ. Μεσόγειος Θάλασσα	☐
δ. Κασπία Θάλασσα	☐
ε. Πορθμός Γιβραλτάρ	☐
στ. Εύξεινος Πόντος	☐

4

ΜΕΛΕΤΩΝΤΑΣ ΜΕ ΧΑΡΤΕΣ ΤΟ ΦΥΣΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ

Μαθαίνω τα κύρια σημεία

Με τη μελέτη χαρτών μπορούμε να συγκεντρώνουμε πλήθος χρήσιμων πληροφοριών και να καταλήγουμε σε συμπεράσματα, εκτός από τη θέση, για το φυσικό περιβάλλον της Ευρώπης.

Ενδεικτικά, μελετώντας χάρτες, καταλήγουμε σε δύο πολύ βασικές διαπιστώσεις για το φυσικό περιβάλλον της Ευρώπης:

- α) Έχει πλούσιο οριζόντιο διαμελισμό, αφού διαθέτει μεγάλο αριθμό νησιών, χερσονήσων, θαλασσών, κόλπων κτλ., ενώ αποτελεί ουσιαστικά χερσόνησο της Ασίας.
- β) Έχει πλούσιο κατακόρυφο διαμελισμό, αφού διαθέτει περιοχές με σημαντικές διαφορές στη μορφολογία τους, καθώς και αρκετά μεγάλα ή μικρά ποτάμια, λίμνες κτλ.

Επιπλέον, με τη μελέτη κατάλληλων χαρτών, μπορούμε να λαμβάνουμε πληροφορίες και να καταλήγουμε σε διαπιστώσεις σχετικά με το κλίμα διάφορων περιοχών της Ευρώπης, τη φυσική της βλάστηση, τη γεωλογική της ιστορία κ.ά.

Μελετώ με ερωτήσεις

1. Τι ονομάζεται φυσικό περιβάλλον;

Φυσικό περιβάλλον ονομάζεται εκείνο το περιβάλλον στο οποίο κυριαρχεί η φύση. Στο φυσικό περιβάλλον ανήκει ένα δάσος, μια βουνοπλαγιά, ο βυθός της θάλασσας κτλ.

2. Πώς συνδέεται η γνώση του φυσικού περιβάλλοντος της Ευρώπης με τη μελέτη των χαρτών;

Συνδέεται καθοριστικά, γιατί με τη μελέτη των χαρτών μπορούμε, εύκολα και γρήγορα, να λάβουμε πολλές πληροφορίες για το φυσικό περιβάλλον της Ευρώπης.

3. Τι ονομάζεται γεωμορφολογικό στοιχείο;

Γεωμορφολογικό στοιχείο ονομάζεται καθετί που αφορά το γήινο ανάγλυφο, όπως μια οροσειρά, μια πεδιάδα, μία λίμνη, ένας όρμος, ένας ισθμός κτλ.

4. Τι ονομάζουμε οριζόντιο διαμελισμό ενός τόπου και ποια γεωμορφολογικά στοιχεία περιλαμβάνει;

Οριζόντιο διαμελισμό ονομάζουμε τη μορφολογία των ακτών ενός τόπου, και πιο συγκεκριμένα τις διαφορές που σχετίζονται με το μήκος και το σχήμα τους. Γεωμορφολογικά στοιχεία που εντάσσονται στον οριζόντιο διαμελισμό είναι οι κόλποι, οι χερσόνησοι, τα νησιά, οι πορθμοί, οι ισθμοί κ.ά.

5. Τι ονομάζουμε κατακόρυφο διαμελισμό ενός τόπου και ποια γεωμορφολογικά στοιχεία περιλαμβάνει;

Κατακόρυφο διαμελισμό ονομάζουμε τη μορφολογία του εδάφους ενός τόπου, και πιο συγκεκριμένα τις διαφορές που σχετίζονται με το υψόμετρο.

Γεωμορφολογικά στοιχεία που εντάσσονται στον κατακόρυφο διαμελισμό είναι τα βουνά, τα οροπέδια, οι πεδιάδες, τα ποτάμια, οι λίμνες κ.ά.

6. Ποιος είναι ένας χάρτης από τον οποίο μπορούμε να πάρουμε πληροφορίες για τα γεωμορφολογικά στοιχεία της Ευρώπης και γιατί;

Ένας χάρτης από τον οποίο μπορούμε να πάρουμε πληροφορίες για τα γεωμορφολογικά στοιχεία της Ευρώπης είναι ο γεωμορφολογικός, γιατί σ' αυτό το είδος χάρτη απεικονίζονται ποτάμια, βουνά, λίμνες, χερσόνησοι, νησιά κ.ά.

7. Ποια βασικά συμπεράσματα προκύπτουν για τον οριζόντιο διαμελισμό της Ευρώπης από τη μελέτη του γεωμορφολογικού χάρτη της ηπείρου;

Από τη μελέτη του γεωμορφολογικού χάρτη της Ευρώπης προκύπτουν τα ακόλουθα βασικά συμπεράσματα για τον οριζόντιο διαμελισμό της ηπείρου:

- Ο οριζόντιος διαμελισμός της είναι πλούσιος.
- Αυτή αποτελεί μια μεγάλη χερσόνησο της Ασίας (γι' αυτό ονομάζεται όλη μαζί και Ευρασία).
- Το περίγραμμα της χαρακτηρίζεται από αρκετές μεγάλες χερσονήσους (Σκανδιναβική, Ιβηρική, Ιταλική, Βαλκανική, Γιουτλάνδης κ.ά.), που εισχωρούν βαθιά στη θάλασσα.
- Υπάρχουν πολλοί κόλποι και πάρα πολλά μικρά και μεγάλα νησιά (Ιρλανδία, Σαρδηνία, Κύπρος, Κρήτη, Κορσική κ.ά.).
- Η Ευρώπη βρέχεται από δύο ωκεανούς (Ατλαντικός και Αρκτικός) και από αρκετές κλειστές ή ανοικτές θάλασσες (Μεσόγειος Θάλασσα, Βόρεια Θάλασσα κ.ά.).

8. Ποια βασικά συμπεράσματα προκύπτουν για τον κατακόρυφο διαμελισμό της Ευρώπης από τη μελέτη του γεωμορφολογικού χάρτη της ηπείρου;